ШАИГИН ӨМҮР ЈОЛУ

Эфлатун Мәммәдов. «Абдулла Шаиг», «Конгликс», 1984.

Ушаглыг вә јенијетмәлик илләринә кечән әсрин сонларында, көнчлик вә мүдрикликдә јох, ејни заманда јүксәлмә јүзиллијин јах нарахат, кешмәкешли, јах да ајдын, булудсуз сәмалары алтында кечирдикләр Абдулла Шаиг Талыбза Әзәрбајчан әдәбијјатынын нікиллаф тарихинә ајрыајрыылда бәдии јарадыјсылыгы, ичтимаи фәалијјәти, јахуд мүәллимлик сәнәти илә дејил, бүтөвлүкдә инсанлара һәср етдији мәнәвијјәт өмрү илә дахил олур. Елә бу да көрә әдәбијјатшүнас Әфлатун Мәммәдов «Абдулла Шаиг» китабында әсас мәгсәди көркәмли јазычынын бәдии ирсинин елми тәһлилинә јох, өзүнү өмүр јолунун ишыгларыјлысына јөнәлдир. «Азәрбајчанын көркәмли адамлары» серијасындан чап олунмуш һәмин китабда мүәллиф јалныз әдәбијјатчыларын елми тәһлилләринә јох, ејни заманда мүхтәлиф архивләрдә горунуб сахланан бәдии-тарихи сәнәдләрә әсасан јазычынын өмүрүнү, анлары, тәһсил илләри, ичтимаи әлаләләри, јарадычылығынын мүрәккәб вә зиддијјәтли мәрһәләләри барәдә дејилән фикирләри даһа да зәнкинләшдирир.

Руһанилијинә бахмајараг Мустафа Талыбзадә о дөврүн габагчыл фикирли адамларындан олмуш, Тифлисин мүтәрәгги зијалылары, јазычы вә алимләри илә јахынлыг етмишдир. Шаигин атасынын хасијјәтчә мулајим, хејирхаһ, анасы Мәрјәм ханымын исә көзүачы, «елмә, маарифә һәвәсли» бир гадын олмасы, өвладларынын тәһсил вә тәрбијәсинә онларын һәр кимсинин һәрәсі гәдәр вә мәһәббәтлә јанашмасы һагда мүәллифин вердији мә'лумат јазычынын һәлә көрпә јашларындан јахшы бир мүнитә дүшдүјүнү кәстәрир. Лакин Молла Мустафанын аиләсиндә бир бала вөрәк зиддијјәтләр јашаг јашларындан Шаигин өмрүнә бир көрәклик, һәјатлик нишаны кими јох. Өнүн һәјатынын Хорасан дөврү атасына һәсрәт долу күнләрә кечир. Бүкунла белә һәмин илләрдә Абдулла Шаиг мүкәммәл мәдрәсә тәһсили алыр, әрәб вә фарс әдәбијјатынын өјрәнир. Шәрәф Фирдовси, Сәди, Һафиз, Руми, Чами кими бәдии дүнјаларынын јарадымчылыгы илә јахындан таныш олур. Мараглыдыр ки, о, илк ше'ләрини да Хорасанда јазмага башлајыр. Бүтүн бунлары китабда тәфсилатлы шәкилдә нәгл едән мүәллиф Шаигин һәјат вә јарадычылығы үчүн Хорасанын һансы чәһәтдән әламәтдар олдуғуну ајдынлашдырыр.

Көнч Абдулланын Хорасандан Тифлисә гајытмасы, Бакыја кәлиши да онун гајғылы һәјатынын јаддагларын сәнифәләриндәндир. Гүрбәт өдөнө, дөгма очага гајытмасы өз гәдәр фөрәһли олуб, гәлбини кәдәнчи бөсси илә долдурмушса, анлада баш өрөн надисәләр, атасынын јенидән еләнмәси, валиејнләрини бир-бириндән ајрылмасы бир о гәдәр кәдәрли вә гәмли олмушду. Бу ағуланмаз надисәнин тә'сиринә тамам гүртармамыш атасы да дүнјадан көчмүш, аиләнин бүтүн чәтинликләри Абдулла илә гардашынын үзәринә дүшмүшдү. Лакин белә анлар чәтинлијләри көнч Шаигин халга, вәтәнә хидмәт јолундан чәкиндирә бидмәмиш, о, бүтүн шүурлу өмрүнү әсл вәтәндаш кими јашамышдыр.

Һ. Зәрдаби, Ч. Мәммәдгулазадә, Ү. Һачыбәјов, Ә. Һагвердијев вә башга көркәмли јазычы-публисистләр кими Абдулла Шаиг да өз ичтимаи фәалијјәти мүәллимликлә башламышдыр. О, һәлә о бөјүк јазычы кими мәшһурлашмамыш бачарыглы мүәллим кими таныныбмышдыр. Әдиб өзү дә сонралар мүәллимлији «начаф вә мүгәддәс вәзифә» адландырыр, өфтихарла дејирди ки, мән һәр заман јазычылығымдан артыг мүәллимлијимлә фәхр етмишәм. Мәһз буна көрә китабда Шаигин мүәллимлик фәалијјәтинә кениш јер ајрылмыш. «Илк сынаг, илк мәһәббәт», «Достлар арасында», «Вәтәндаш-мүәллим» кими фәсилләрдә онун мүәллим гајғыларындан, дәрслик јазмасындан, сонралар бөјүк јазычы вә ичтимаи хадим кими мәшһурлашмыш шакирдләри Ч. Чаббарлы, С. Һүсејн, Б. Талыбов, Р. Ахундов, С. Рустәм вә башгалары илә гаршылыглы мунасибәтләрин конкрет сөһбәт аһәнгі мишдыр.

Шаигин өмрү һәмишә рабәтдә олса кечмәкдә, онун ејнилә вахтларда дә чох олмушдур. Бу чүр иштирабларын анларын китабда тәгдими әдәт тәрчүмеји-һал тә'сири бағышлајыр, инсанә, јазычынын мә'нәви әәнкинлијини, онун анаја, аилә, өвлада мәһәббәтини, аталыг һиссләрини әкс етдирән мәгамлар кими јадда галыр.

Абдулла Шаиг һәлә көнчлик илләриндән Азәрбајчанын Нәриман Нәриманов, Султан Мәчид Гәнизадә, Мәһмудбәј Мәһмудбәјов, Өбдүррәһимбәј Һагвердијев кими мүнәввәр оғуллары илә јахындан таныш олмуш, бир јердә чалышмыш, онлардан бәдии гәдәр вә мә'нави көмәк көрмүшдүр. Сонралар гәләми пухтәлашдыгча јазычынын танышлыг даирәси, охуҹу аудиторијасы да көнишләнмиш, о, сочаман јазычы-драматург Нәчәфбәј Вәзиров, XX әсрин гүдрәтли сөз усталары Һади вә Сабирә сәмимі дост олмушдур. Онлары бир-бириндә јахынлашдыран, сирдаш едән амал бирлији, ураг бирлији иди. Тәсадүфи дејил ки, Шаиг сонралар јаздығы хатирәләриндә бу сөнәткарлары хүсуси јуд дүјгуларла јад еләмиш, онларын гарәсабы гәдиррушнаслыга гијмәтләндирмишдир. Һәмин хатирәләри истиһад едән Ә. Мәммадов Шаигин Н. Вәзиров, М. Һади, Ф. Кочарлы, Һ. Чавид, С. Сани кими шәхсијјәтләрлә гаршылыглы достлуг мунасибәтләрини әкс етдирән әһвалатларын елми-публисист шәрһинә өтрафлы јер ајырмыш вә беләликлә, һәм XX әсрин әввәлләри, һәм да 20-чи илләр Азәрбајчан әдәбі мүһити барәдә мүәјјән тәсәввүр јарада биләмишдир.

Шаигин јахындан таныш олдуғу, өмрүнүн бүтүн өнјолларында башга милләтләрин нүмајәндәләри дә чох иди. Китабда онлардан бири — көркәмли Литва шаири вә мәариф хадими В. К. Мискенечус һагғында гисмән өтрафлы данышылыр.

Китабда Шаигин әдәбијјатшүнаслыға даир әсәрләринә, 1946-чы илдә ССРИ Али Советинә депутат сечилмәсиндән, даһи Азәрбајчан шаири Низами Көнҹәвинин 800 иллик јубилеј тәдбирләриндә фәал иштиракындан, јухары әдәбијјатынын нікиллафы, идеја-естетик вә бәдии сәнәткарлығынын зәнкинләшмәси уғрунда ағир мәһәтләриндән, халг шаири Сәмәд Вүрғунла достлуг вә гоһумлуг әлаләләриндән да көкрәк ағрысы дөјүнмүшдүр. Лакин гејд едәк ки, һәмин фәсилләрдә Ә. Мәммәдов охуҹуја дедикләри чох заман информатив характер дашыјыр. О, Шаигин һәјатына илә бағлы мүәјјән һадисәни нағыл етә биләр, онун мәнијјәти барәдә һеч нә демир. Бунун нәтиҹәсиндир ки, охуҹу мәсәлән, Шаигин Гәнҹә дедуматт — халг елчиси кими фаијјәти, онун бу саһәдә көрдүјү ишләр һагда, демәк олар ки, һеч бир конкрет мә'лумат әлдә биләмир.

«Абдулла Шаиг» китабы публисист рүһда јазылмышдыр. Мүәллиф индијә гәдәр тәдгигата әл чөкә олунан әдәбі сәнәдләри илә јанашы, јазычы һагғында елми китаблардан, мүхтәлиф хатирә, мәктуб, мәгаләләрдә сөһбәтләрдә истифадә едәрәк бу әсәр инсанын һәјат јолу һагғында һәртәрәфли әәнкин мә'лумат вермишдир. Шаигин өмүр јолуну тарихи ардычыллыгла изләјән Ә. Мәммәдов јери кәлдикчә онун јарадычылығында хүсуси јер тутан «Кәсәл бабар», «Әсримизин гәһрәманлары», «Хаса ҹ», «Арадә», «Гочолар», «Елоғлу», «Вәтән», «Нушаба» вә с. әсәрләринин јаранма тарихи, идеја-бәдии мәзмуну, сәбәбләр тарихи, әдәбијјатда мөвгеји барәдә мүәллифләрдән да ғыса сөһбәт етмәк, әлбәттә, китабда артыг тә'фәрәвәатлар, онун мүәллифинә ағыр тутмаг, јахуд мүбаһисәли көрүнән мәгамлар да јох дејил. Лакин бүтөвлүкдә Әфлатун Мәммәдовун «Абдулла Шаиг» әсәри көркәмли јазычы вә ичтимаи хадимин һәјат јолуну, фәалијјәт даирәсини әкс етдирән китаб кими әһәмијјәтлидир.

Заман ӘСКӘРЛИ,
филолокија елмләри намизәди.

«Тәбиәт инсана чағырыр мәни».

мышдыр. Охуҹуларын үрәјинә онлара, ону, шаиранын әсәрләри јахын иллиләрдә нәлинда чәпдан бурахыларды.

«Дејирләр кәзәллијә китабында хаг шаиры С. Вүрғунун 1943-чү илдә јазыб, «Коммунист» гәзетиндә дәрч етдирдији «Шаиринә ешги» адлы мәгаләси ән сәз әвәзи кими верилмишдир. Бу тәшәббүс тәгдирәлајигдир. Чүнки һәмин мәгаләдә Ә. Чәмилин поетик јарадычылығына јүксәк гијмәтини алыр. Биз китабын ән сөзүндән көтүрүјүмүз бир парчаны сон сөз кими мисал кәтиририк:

«Мән шаир Әһмәд Чәмилин чалдығы ше'р рубабыны динләјирәм. Бу рубабын теллариндән гопан зәрбәләр мәнаны нәгмәләр нә гәдәр дадлы вә тәбиидир! Бунлар сафдаг чешмәләри кими шырылдыјыр! Ахыр, јох, сабаһын күлләри кими өтир сачыр. Бу нәгмәләрдә зәнкинлијимиз, һеч бир тәәҹҹүб алтына алынмамыш бир гәдәр, һәм дә һәнгиг бир шаир гәлбинин чырпынтылары сәсләнир!».

Рашид ҮЗЕЈИР.